

BANKALARDA FAİZ RİSKİNİN ÖLÇÜLMESİ: GAP ANALİZİ

Julide YALÇINKAYA
Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

Aykut EKİNCİ
Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

Bu çalışmada bankalarda risk yönetiminin önemli unsurlarından birisi olan faiz oranı riski, bankalar için bu riskin ölçülmesi açısından ele alınacaktır.

Faiz oranı riski bir bankanın finansal pozisyonunun faiz oranlarındaki olumsuz hareketlere maruz kalmasıdır ve bütün bankalar faiz oranı riski ile karşılaşmaktadırlar. Faiz oranlarındaki dalgalanmalar, bir bankanın aktif ve pasiflerinin ekonomik değerini ve bilanço dışı pozisyonlarını değiştirirken gelir ve giderlerini de değiştirmektedir. Bu değişikliklerin net etkisi bankanın toplam gelirin ve ekonomik değerine yansıtılmaktadır.

Hem gelirlerin hem de ekonomik değerinin maruz kaldığı faiz riski etkisinin ölçülmesinde bir dizi teknik kullanılmaktadır. Bu çalışmada bir bankanın maruz kaldığı faiz riskinin ölçülmesinde kullanılan teknik; GAP Analizidir. Çalışmanın uygulama kısmında Gap Analizi kullanılarak Türk Bankacılık Sisteminde halen faaliyette olan bankalar için faiz riski ölçümü gerçekleştirilecektir.

ANAHTAR KELİMELEER

Faiz Oranı Riski, Gap Analizi, Risk Ölçümü

MEASURING INTEREST RISK IN BANKS: A GAP ANALYSIS

Julide YALÇINKAYA

Dumlupınar University,
Faculty of Economic and Administrative Sciences

Aykut EKİNCİ

Dumlupınar University,
Faculty of Economic and Administrative Sciences

In this study, interest rate risk, one of the most important components of the risk management, is studied by all banks.

As faced by all banks, interest rate risk is the exposure of a bank's financial condition to adverse shiftments in interest rates. When interest rates fluctuate, a bank's earnings and expenses change, as do the economic value of its assets, liabilities and off balance sheet positions. The net effect of these changes is reflected on the bank's overall income and economic value

A number of techniques are available for measuring interest rate risk exposure of both earnings and economic value. The technique which is used in this study for measuring bank's interest rate risk exposure is GAP Analysis. The application part of this study employs GAP Analysis to measure interest rate risk for banks operating in Turkish Banking System.

KEYWORDS

Interest Rate Risk, Gap Analysis, Risk Measurement

1. GİRİŞ

Bankaların temel faaliyet konusu, fon fazlası olan kesimlerden fon eksiki olan kesimlere kaynak aktarmak, fon arzı ve fon talebi arasındaki değişime aracılık etmektir. Bu değişim s¼recinde ortaya ¼ıkabilecek t¼m olumsuzluklar bankaların risklerini de arttıracaktır. Bu ¼alıřmada risk kavramı faiz oranlarındaki dalgalanmalar sonucu bankaların mali yapılarında ortaya ¼ıkan kayıplar a¼ısından inceleme konusu yapılacaktır.

Bankalar i¼in faiz riskine maruz kalmamak ya da riski tamamen ortadan kaldırmak tam anlamıyla m¼mk¼n değildir. Bu nedenle bankalar faiz riskinden m¼mk¼n olduğunca korunarak karlılıklarını arttırabileceklerdir. Bankaların faiz riskinden korunabilmeleri maruz kalabilecekleri faiz oranı riskinin d¼zeyini tespit edebilmelerine yani karşılaşabilecekleri faiz riskinin ¼l¼lmesine bağlıdır.

Risk ¼l¼m¼ yapılıırken atılacak ilk adım banka bilançolarının faiz oranlarına duyarlılık boyutlarının belirlenmesidir. Faiz duyarlılığı belirlenirken bilançoların hangi aktif kalemlerinin ve hangi pasif kalemlerinin faiz oranına ne kadar duyarlı oldukları saptanmaktadır. Bankaların risk y¼netim komiteleri tespit edilen bu duyarlılık değerlerinden yararlanarak bankaların maruz kaldıkları faiz riski d¼zeyini hesaplamaktadırlar. Bu hesaplamaları ger¼ekleřtirirken farklı ¼l¼me teknikleri kullanmaktadırlar. Bu ¼alıřmada Gap (Boşluk) Analizi kullanılarak T¼rk Bankacılık Sistemi i¼erisindeki bankaların faiz duyarlılık boyutları hesaplanarak yorumlanmaya ¼alıřılacaktır.

2. FAİZ ORANI RİSKİ

Finansal sistem i¼in risk firmanın volatilitesi veya standart sapmasıdır. Standart sapma ne kadar geniş ise volatilitede de o kadar geniştir. Beklenen sonu¼ ile ger¼ekleřen sonu¼ arasındaki sapma risk demektir. Beklenmedik zararlar kadar beklenmedik karları da i¼eren bu istatistiksel tanım bankacılık sistemi i¼in daraltılarak beklenen gelirden sapmalar (zarar) olarak ele alınmaktadır (Karabulut, 2002, 38).

Faiz riski bir bankanın buę¼nk¼ ve gelecekteki gelirlerinin ve sermayesinin olumsuz faiz oranı değişimlerine maruz kalmasıdır. Faiz oranlarındaki dalgalanmalar banka gelirlerine, net faiz gelirinin ve diğer faize duyarlı gelir ve gider d¼zeylerinin değişmesi şeklinde etki ederken, bu dalgalanmaların sermaye üzerindeki etkisi bankanın nakit akımlarının zamanlamasının ve gelecekteki nakit akımlarının net buę¼nk¼ değerinin değişmesiyle ortaya ¼ıkmaktadır (şakar, 2002, 37). Bu riski kabul etmek bankacılık a¼ısından doğal bir durumdur ve bankanın karlılığı ve kar payları a¼ısından ¼nemli bir kaynak oluşturabilmektedir. Bununla birlikte aşırı d¼zeyde bir faiz riski bankanın gelirlerini, sermayesini, likiditesini,

ödeme kapasitesini tehdit edebilir.(<http://www.fdic.gov/regulations/safety/manual/section7-1.html>, Erişim Tarihi: 20/08/2005).

Faiz riski analizinin en önemli değişkenlerinden birisi faiz oranlarındaki değişimdir. Çünkü azalan gelirler ve bütün kayıplar; sermaye yeterliliğini azaltarak, piyasadaki güveni sarsmakta ve likiditeyi zayıflatarak bankaların finansal istikrarını tehdit edebilmektedir(http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0212g.pdf, Erişim Tarihi: 05/09/2005).

Faiz riski sadece faiz oranlarındaki hareketlerden değil bankanın bilançosundaki aktif ve pasif kalemlerinin vade uyumsuzluklarından da kaynaklanabilir. Bankalar aktif ve pasiflerinin faiz oranlarını farklı zamanlarda yeniden ayarlamaktadırlar. Bu durum bankaların net faiz gelirini piyasa faiz oranlarının değişimine maruz bırakmaktadır. Faiz oranı riskinin büyüklüğü aktif ve pasif faiz oranları yeniden ayarlanırken aralarındaki vade uyumunun derecesine bağlı olarak değişmektedir.

Bu durum faiz oranı riskinin oluşmasına kaynaklık eden risk unsurlarından birisi olan yeniden fiyatlama riskini ifade etmektedir. Diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de geleneksel olarak uzun vadeli aktifleri fonlamak için kısa vadeli fonların kullanılması bu riskin oluşmasındaki en büyük etkindir (Yavuz, 2002, 41).

Faiz oranı riskine kaynaklık eden diğer unsurlar ise getiri eğrisi riski, temel oran riski ve opsiyon riskidir.

Getiri eğrisi riski getiri eğrisinin yönünün bankanın gelirini ve ekonomik değerini olumsuz yönde etkilemesiyle gerçekleşir (Grenunning ve Brajoviç, 2003, 250). Vade uyumsuzluğundan kaynaklanan, getiri eğrisinin eğiminde ve şeklinde meydana gelebilecek değişimlerin doğurabileceği risktir. Teorik olarak aktif ve pasif vadelerinin birbirine eşit olduğu durumlarda dahi, aktif ve pasifte farklı faiz oranlarına tabi finansal enstrümanların bulunması bankaların “temel oran riski” nedeniyle faiz riski taşımalarına sebep olmaktadır.

Bankanın aktifini ve pasifini oluşturan ürünler ve finansal anlaşmalardan dolayı muhatap olduğu karşı tarafların kullanabilecekleri bir seçim hakkı olduğu durumlarda ise opsiyon riski meydana gelir.

Buraya kadar yapılan kısa tanımlamalardan da anlaşılabilceği gibi faiz oranlarında meydana gelebilecek dalgalanmalar ve karşı tarafların ellerinde tuttukları bir seçim hakkını kullanmaları, bankanın ulaşmaya çalıştığı gelirlerde ve yine bankanın piyasa değerinde birtakım sapmalara yol açacaktır. İşte kazançlardaki ve piyasa değerindeki bu hassasiyet, faiz riskinin yönetilmesinde ortaya iki temel yaklaşım çıkarmıştır; “kazanç duyarlılığı” ve “sermayenin piyasa değeri” yaklaşımları(Koch and Macdonald,2000;Rose,1999). Yönetilecek olan faiz riskinin büyüklüğü yukarıda

bahsedilen yaklaşımlardan hangisi kullanılarak ölçüm yapıldığına göre değişecektir. Buna göre; kaçınılmak istenen, bankanın önceden hedeflediği gelirlerde yani kazançlarda meydana gelebilecek bir bozulma ise, vadelerine göre aktif ve pasiflerinin sadece büyüklüklerinin hesaba katıldığı “aralık” (gap) analizini yapmayı gerektirecektir.

2.1. Gap Analizi

Gap analizi bankaların maruz kaldıkları faiz risk etkisini ölçmek için geliştirilen ilk yöntemlerden biridir ve bankalar tarafından yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

GAP analizinin faiz oranı riski ölçümünde kullanılmasının nedeni bankanın aktif ve pasif kalemleri arasında oluşan vade uyumsuzluğunun bir faiz geliri ya da faiz gideri yaratacak olmasıdır. Değişen faiz oranlarına karşı faiz gelirlerinin duyarlılığının temel göstergelerini oluşturmak için kullanılmaktadır. Ancak faiz gelir veya giderinin ne düzeyde olacağını belirlenebilmesi için öncelikle bankaların faize duyarlı aktif ve pasiflerinin tespit edilmesi gerekmektedir. GAP belli bir zaman aralığında faize duyarlı aktiflerle pasifler arasındaki farktır. Bu metod kullanılarak hesaplanan boşluk banka bilançosunun faiz riskine maruz olan miktarını gösterir. Gap değeri iki şekilde yorumlanabilir ve aşağıda gösterildiği gibi hesaplanır.

$$\text{GAP} = \text{FDA} (\text{Faize Duyarlı Aktifler}) - \text{FDP} (\text{Faize Duyarlı Pasifler})$$

$$\text{GAP Rasyosu} = \frac{\text{Faize Duyarlı Aktifler}}{\text{Faize Duyarlı Pasifler}}$$

$\text{FDA} - \text{FDP} > 0$, GAP (+) veya $\frac{\text{FDA}}{\text{FDP}} > 100\%$ ise; böyle bir bilanço pozisyonu aktif duyarlı olarak ifade edilirken, tersi bir bilanço pozisyonu durumunda aşağıda olduğu gibi pasif duyarlılıktan söz edilir.

$$\text{FDA} - \text{FDP} < 0, \text{GAP} (-) \text{ veya } \frac{\text{FDA}}{\text{FDP}} < 100\%$$

$$\text{FDA} - \text{FDP} = 0, \text{GAP} (\text{nötr}) \text{ veya } \frac{\text{FDA}}{\text{FDP}} = 100\% \text{ değerine sahip olan}$$

bir banka faiz oranlarındaki dalgalanmalardan etkilenmez ve faize duyarlı aktifler ile faize duyarlı pasifler arasında tam uyum söz konusudur.

Faize duyarlı aktif toplamının faize duyarlı pasif toplamına bölünmesiyle hesaplanan GAP Rasyosu'nu bankalar % 80 ile %120 arasında tutmaya çalışırlar ki bu dağılım ılımlı bir faiz oranı riskini kabul ettiklerinde faiz marjlarını yönetebilmelerine izin vermektedir (http://www.stlouisfed.org/col/courses/base/online/fa_sensitivity/chapter.html, Erişim Tarihi:27/09/2005.)

Faiz marjı mevduat ve kredi faizleri arasındaki farktır. Her ne kadar bankacılık sisteminde etkinliğin artması faiz marjlarının azalmasına bağlıysa da bankalar açısından bakıldığında faiz marjının yüksek olması karlılığın artması anlamına gelmektedir (Gökmen, 2002, 39).

Kısa vadeli mevduatları ile sabit faizli uzun vadeli kredilerini fonlayan bankaların daha kısa vadeli sepetlerinde negatif GAP söz konusu olurken uzun vadede pozitif GAP değerine yaklaşmaktadırlar. Bu durumda krediler ayarlanana kadar daha yüksek fon maliyeti bankaların faiz marjları daraltarak karlarını azaltacaktır (<http://search.epnet.com/login.aspx?direct=true&db=aph&an=9705163031an>, Erişim Tarihi:03/08/2005).

GAP analizinde bankaların faize duyarlı aktifleri ve faize duyarlı pasifleri bir bütün olarak gösterilmektedir. Analizde faize duyarlı aktif ve pasiflerin tanımlanmasında yeniden fiyatlama süreci olarak öngörülen dönem 1 yıllık süredir. Ancak bu bir yıllık süreç içerisinde yeniden fiyatlama süreleri çok farklı olan bilanço kalemleri bulunmaktadır. Böyle bir dönemde aktiflerin ve pasiflerin yeniden fiyatlama süreleri farklı olacağı gibi her bir grupta kendi içinde farklı fiyatlama sürelerine sahip kalemler ortaya çıkacaktır. Bu durumda uygulanacak ölçüm tekniği Periyodik GAP analizidir (Öcal ve Diğerleri, 1997, 241). Böylece GAP analizi daha hassas bir analize dönüştürülebilir.

Periyodik GAP Analizi aktif ve pasifin her vadesi için faiz oranı değişiminin aynı olacağı (temel oran riski= 0) varsayımından hareket etmektedir. Ayrıca temel oran riskinin yanı sıra getiri eğrisi ve opsiyon risklerini de ölçmez. Bu anlamda analiz bankanın beklenen faiz oranı riskini ayrıntılı olarak ortaya koymazken daha yüzeysel bir yaklaşım sunmaktadır (<http://www.occ.treas.gov/handbook/irr.pdf>, Erişim Tarihi:12/09/2005).

Bankaların Periyodik GAP Analizini kullanarak gerçekleştirdikleri faiz riski duyarlılığını ölçme süreci öncelikle faize duyarlı aktif ve pasif kalemlerin vadelerine göre birkaç bölüm halinde gruplandırılmasıyla başlar. Değişken faizli enstrümanlar yeniden fiyatlama dönemlerine, sabit faizli enstrümanlar vade tarihlerine göre vade dilimlerine ayrılır (Eğitim Müdürlüğü, 1994, 8).

Vade dilimlerindeki dengeler her bir dilim için net açık pozisyon (GAP) oluşturmak üzere toplanır. (Aktifler pozitif, pasifler negatif kalemler olarak değerlendirilir).(<http://www.occ.treas.gov/handbook/irr/pdf>, Erişim Tarihi: 12/09/2005) Açık değerinin büyüklüğüne (vade dilimindeki dengesizliğin miktarı) ve ne kadar süre devam ettiğine göre risk düzeyi ölçülmektedir. GAP değerinin yönü; faiz oranı değişimlerinin net faiz gelirin olumlu ya da olumsuz etkilerinin; büyüklüğü ise veri bir faiz oranı değişiminin net faiz geliri üzerindeki etkisinin tahmin edilmesinde kullanılan bir ölçüttür. (<http://www.apra.gov.au/ADI/loader.cfm?url=/commonspot/security/getfile.cfm&PageID=5983>, Erişim Tarihi:07/08/2005)

Faize duyarlı aktifler ile faize duyarlı pasifler arasındaki fark ne kadar büyük ise bankanın faiz riskine maruz kalma olasılığı da o kadar yüksek olmaktadır.

Eğer bankanın hedefi faiz riskini tam anlamıyla yok etmek ise; bölümler içinde oluşan farklılıkların sıfırlanması gerekir. Fark negatif değer aldığı anda banka için negatif açık pozisyon oluşmakta, sıfırdan büyük değer aldığı anda ise banka pozitif açık pozisyona geçmektedir.

Faize duyarlı aktif ve pasiflerin vade dilimlerine göre net pozisyonlarına ulaşıldıktan sonra yine her bölüm için kümülatif GAP değerleri hesaplanır. Kümülatif değerleri hesaplamak hem önceki dönemlerde oluşan açık pozisyonların diğer dönemlere etkisinin gözlemlenebilmesi hem de yıllık bazda banka gelirlerinin faiz değişimlerinden ne şekilde etkilendiğinin görülmesi açısından önemlidir.

Hesaplanan kümülatif değerlerin bankaların toplam gelirlerine, toplam aktiflerine ve toplam özkaynaklarına oranı bulunarak bankaların gelir, aktif ve özkaynak yapılarının bankanın maruz kalabileceği faiz oranı riski ile ilişkileri bulunan rasyo değerleri yardımıyla yorumlanmaktadır.

2.2. Banka Bazında Faiz Riski Analizi

Bölümün bu kısmında Türk Bankacılık Sisteminde faaliyet gösteren bir bankanın 2001 ve 2004 yılları için; ayrıca TMSF'ye devredilen başka bir bankanın 2001 yılı için maruz kaldıkları faiz oranı riski GAP Analizi kullanılarak ölçülmeye çalışılmıştır.

Tüm bu ölçümler yapılırken, bankaların faize duyarlı aktifleri için; Bankalar(Bankalar+Diğ. Mali Kuruluşlardan Alacaklar), Menkul Kıymetler(Alım-Satım Amaçlı Men. Kıymetler + Satılmaya Hazır Menkul Kıymetler), Verilen Krediler (Para Piyasasından Alacaklar + Verilen Krediler) kullanılırken, Faize duyarlı pasifleri için ise; Mevduat (Mevduat + diğer Mevduat), İhraç Edilen Menkul Kıymetler(Muhtelif Borçlar+ İhraç Edilen Men. Kıymetler), Kullanılan Krediler (Para Piyasasından Borçlar+

Diğer Mali Kuruluşlardan Sağlanan Fonlar) hesapları kullanılmıştır.

Tablo 1: A Bankasının Aralık- 2001 Dönemi İçin Faiz Oranı Riski Analizi
(Bin YTL)

FDA	1 - Aya Kadar	1-3 Ay	3-6 Ay	6-12 Ay	1 Yıl ve Üzeri	Toplam
Bankalar	2,159,543	251,708		126,155	55,247	2,592,653
Menkul Kıymet	687,883	73,316	204,263	224,062	788,518	1,978,042
Verilen Krediler	1,244,109	934,635	492,499	243,920	629,713	3,544,876
Toplam FDA	4,091,535	1,259,659	696,762	594,137	1,473,478	8,115,571
FDP						
Mevduat	5,381,249	5,087,276	868,948	360,350	82,114	11,779,937
İhraç Edilen MenkulK	62,604	-	-	-	-	62,604
Kullanılan Krediler	69,612	127,601	150,948	1,378,653	190,428	1,917,542
Toplam FDP	5,513,465	5,214,877	1,019,896	1,739,003	272,542	13,579,783

Kaynak: TBB, İstatistiki Raporlar, Aralık 2001

Net Açık

Poz.:

-1,421,93 -3,955,218 -323,134 -1,144,866 1,200,936 -5,644,212

Kümülatif

Açık Poz : -1,421,930 -5,377,148 -5,700,282 -6,845,148 -5,644,212

GAP Rasyosu : %74 %49 %51 %49 %52

$\frac{\text{Kü. Aç. Poz}}{\text{TopGelir}}$: 0,46 1,74 1,85 2,22 1,83

$\frac{\text{Kü. Aç. Poz}}{\text{TopAktif}}$: 0,07 0,26 0,28 0,34 0,28

$\frac{\text{Kü. Aç. Poz}}{\text{Top Özk}}$: 0,71 2,69 2,85 3,43 2,83

Toplam Gelirler : 3,075,677 Bin YTL

Toplam Aktifler : 20,077,817 Bin TL

Toplam Özkaynaklar : 1,993,323 Bin YTL

A bankasının faiz duyarlılık tablosu (Tablo1) incelendiğinde 1 yılın altındaki vade dilimlerinde aktiflerin pasifleri karşılama oranının düşük olduğu son vade diliminde ise söz konusu oranın yükseldiği görülmektedir. Bu nedenle banka son vade dilimine kadar artan negatif açık pozisyona sahiptir. Son dilimde ise net pozisyonu pozitiftir. Son vade dilimi dışında negatif açık pozisyona sahip olması nedeniyle net açık pozisyonların toplamından oluşan kümülatif açık pozisyonu da incelenen dönem boyunca negatiftir. Ayrıca GAP rasyosu incelendiğinde de pasif duyarlı bir yapı sergilediği görülmektedir.

Bankaların Kümülatif açık pozisyonlarının toplam gelirlerine (faiz gelirleri+faiz dışı gelirler)¹ oranlanması sonucu bulunan değerler faiz oranlarının artması ve azalması şeklinde iki varsayımdan hareketle yorumlanabilir.

Herhangi bir veri vade diliminde faize duyarlı aktif ya da pasiflerde bir aşırılık belirlendiğinde faiz oranı değişiminin net faiz geliri üzerindeki etkisi tahmin edilebilmektedir. GAP değeri veri bir faiz oranı değişiminin net faiz geliri üzerindeki potansiyel etkisinin hesaplanmasında kullanılmaktadır. Bu hesaplama GAP değeri ile tahmin edilen faiz oranı değişiminin çarpılmasıyla gerçekleştirilir (<http://www.fdic.gov/regulations/safety/manual/section7-1.html>, Erişim Tarihi:25/09/2005).

$$(\Delta NFG) = \text{GAP} \times \Delta i \text{ (Faiz Oranındaki \% Değişim)}$$

Tablo 2: Faiz Oranlarındaki Artışın Faiz Gelirleri Üzerindeki Etkisi
Bankacılık Sistemi (Bin YTL)

Vade Dönemi	Toplam FDA	Toplam FDP	Faiz Oranı Aralığı (kümülatif)	% 1'lik Artışın Etkisi (yıllık)
1 Ay	4,091,535	5,513,465	- 1,421,930	- 14219,3
1-3 Ay	1,259,659	5,214,877	- 5,377,148	- 53771,4
3-6 Ay	696,762	1,019,896	- 5,700,282	- 57002,8
6-12 Ay	594,137	401,526	- 6,845,148	- 68451,4
1 yıl- Üzeri	1,473,478	237,518	- 5,644,212	- 5,6442,1

Formülden hareketle faiz oranları %1 artması varsayımı altında A bankasının bütün vade dilimleri itibariyle kümülatif negatif Gap değerine sahip olması faize duyarlı pasiflerin maliyetindeki artışın, faize duyarlı aktiflerin getirisindeki artıştan daha fazla olması sonucunu doğuracak bu da bankanın

1 Bankaların toplam gelirleri hesaplanırken; Faiz Dışı Gelirler Kalemi; Net Ücret ve Komisyon Gelirleri Temettü Gelirleri , Net Ticari Kar Zarar, Diğer Faaliyet Gelirleri, kalemlerinin toplamından oluşturulmuştur.

net faiz gelirinini azaltacaktır. Örneğin (6-12) aylık dönemde kümülatif açık pozisyon toplam gelirlerin 2,22 katıdır. Piyasa faiz oranlarında %1'lik artış gerçekleştiğinde, banka gelirleri yıllık bazda %2,22 oranında (68,451 Bin YTL) azalarak (bkz. Tablo 2) (3,007,226 BinYTL) seviyesine inecektir.

Aynı şekilde 1 aya kadar olan vade diliminde kümülatif açık pozisyon toplam gelirlerin 0,46 katıdır ve bu oran faiz gelirlerine (14,219 BinYTL) azalış olarak yansiyacaktır. Buradan hareketle kümülatif pozisyon değeri sıfıra yaklaştıkça faiz gelirinini faiz değişimine duyarlılığının azaldığı söylenebilir.

Faiz oranlarının düşmesi varsayımı altında ise; bankanın kümülatif açık vermesi tam tersi bir etki yapacak ve gelirler olumlu yönde etkilenecektir. Faiz oranlarındaki %1'lik azalış (1-3) aylık dönemde banka gelirlerini % 1,74 oranında (53,771 BinYTL) arttıracaktır.

Kümülatif açık pozisyonun toplam aktiflere oranı, bankaların toplam aktiflerinin yüzde kaçının faiz riski içerdiğini göstermektedir. Oranın negatif veya pozitif bir değer almasının rasyo yorumlanırken bir önemi yoktur. Bu rasyo değerinin (6-12) aylık vade dilimine kadar artması nedeniyle faiz riski taşıyan aktif miktarında da artış gözlenecektir. Rasyo son vade diliminde düşüşe geçmektedir.

Kümülatif açık pozisyonun toplam özkaynaklara oranı ise bankaların özkaynaklarının ne kadarlık bir bölümünün riske atıldığını göstermektedir. Söz konusu oran A Bankası için (6-12) ay arası döneme kadar artmakta bu dönemden sonra azalmaktadır.

Tüm bu açıklamalarda anlaşılacağı üzere, kümülatif pozisyon değeri "0" değerinden uzaklaştıkça, faiz oranlarındaki artışın bankalar üzerindeki etkisi giderek artmaktadır.

Bu şartlar altında banka yönetiminin izlemesi gereken strateji faiz oranlarında meydana gelecek değişikliklere bağlıdır. Eğer yönetim faiz oranlarında bir artış bekliyorsa bu artıştan faydalanabilmesi için aktiflerin faize duyarlılığını artırırken pasiflerin faize duyarlılığını azaltması yani kısa vadeli yatırım yapıp uzun vadeli borçlanması gerekir. Aksi takdirde negatif GAP değeri bankayı zarara sokacaktır.

Yönetim faiz oranlarında bir azalış bekliyorsa kısa vadeli borçlanıp uzun vadeli yatırım yaparak sahip olunan negatif GAP değerini banka için bir avantaja dönüştürebilir.

Tablo3. A Bankasının Aralık- 2004 Dönemi İçin Faiz Oranı Riski Analizi (Bin YTL)

FDA	1 - Ayı Kadar	1-3 Ay	3-6 Ay	6-12 Ay	1 Yıl ve Çzeri	Toplam
Bankalar	627,274	---	---	---	---	627,274
Menkul Kıymet	226,518	616,060	205571	1,829,734	1,615,903	4,493,786
Verilen Krediler	665,056	5,567,355	817,933	663,108	2,164,805	9,878,257
Toplam FDA	1,518,848	6,183,415	1,023,504	2,492,842	3,780,708	14,499,317
FDP						
Mevduat	3,708,954	4,184,403	2,497,270	651,808	214,630	11,257,065
İhraç Edilen MenkulK	---	---	---	---	---	---
Kullanılan Krediler	2,569,653	483,725	529,405	246,633	92972	3,922,388
Toplam FDP	6,278,607	4,668,128	3,026,675	898,441	307,602	15,179,453

Kaynak: TBB, İstatistiki Raporlar, Aralık 2004

Net Açık

Pozisyon:

-4,759,759 1,515,287 -2,003,171 1,594,401 3,473,106 -180,136

Kümülatif

Açık Poz : -4,759,759 -3,244,472 -5,247,643 -3,653,242 -180,136

GAP Rasyosu	:	%24	%70	%62	%75	%98
$\frac{\text{Kü. Aç. Poz}}{\text{TopGelir}}$:	0.19	0.13	0.21	0.14	0.00
$\frac{\text{Kü. Aç. Poz}}{\text{TopAktif}}$:	1.33	0.91	1.47	1.02	0.05
$\frac{\text{Kü. Aç. Poz}}{\text{Top Özk}}$:	1.02	0.69	1.13	0.78	0.03

Toplam Gelirler : 3,555,634 Bin YTL

Toplam Aktifler : 24,624,008 Bin YTL

Toplam Özkaynaklar : 4,639,658 Bin YTL

Tablo3.'te A Bankası 2004 için elde edilen net pozisyon değerlerine göre banka ilk 1 aylık ve (3-6) aylık vade dilimlerinde negatif, diğer vade dilimlerinde pozitif açık pozisyonudur.

Kümülatif değerler incelendiğinde ise; tüm vade dilimleri ve dönem sonu itibariyle negatif açık pozisyona sahiptir. Ancak dönem sonunda ortaya çıkan açığın oldukça düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Gap rasyosu değerleri incelendiğinde bankaların üstlenebilecekleri faiz riski oran aralığı (%80-%120) düzeyine yakın değerler aldığı hatta dönem sonunda tam uyum değerine (%100) çok yaklaşıldığı (%98) görülmektedir.

Rasyo değerleri açısından bakıldığında aktiflerin ve özkaynakların riske atılma oranının artış ve azalış değerlerine paralel olarak değiştiği görülmektedir. Özellikle incelenen dönem sonu itibariyle bakıldığında rasyo değerlerinin sıfırlandığı görülmektedir. Faiz gelirleri faiz oranındaki değişimlerden etkilenmezken, aktif ve özkaynakların riske atılma oranı oldukça azalmıştır.

Bu noktada bankanın faize duyarlı aktiflerinin faize duyarlı pasiflerini karşılayamadığı vade dilimlerinin arkasından aktiflerin pasifleri karşılayabildiği vade pozisyonları olarak ortaya çıkan negatif açık pozisyonun fazla büyümesini engellediği ve dönem sonu itibariyle açık pozisyonunu küçülttüğü anlaşılmaktadır. Banka belirli vade dilimlerini hedef seçerek risk almış ama bunu kontrol edecek stratejileri de uygulamayı ihmal etmemiştir.

Piyasa faiz oranlarının artacağı varsayımına göre, bankanın kümülatif olarak negatif değerlere sahip olması faiz gelirlerini olumsuz etkileyecektir. Örneğin;(1-3) aylık vade diliminde faiz oranlarındaki %1'lik artış sonucu faiz gelirleri (% 0,91) oranında (32.444 Bin YTL) azalırken açığın daha büyük olduğu (3-6) aylık dilimde (52.476 Bin YTL) azalış gözlenecektir (bkz. Tablo 4.) Son dilimde ise bu azalış yok denecek kadar az bir düzeye (1,8 Bin YTL) düşecektir.

Tablo 4. Faiz Oranlarındaki Artışın Faiz Gelirleri Üzerindeki Etkisi
Bankacılık Sistemi (BinYTL)

Vade Dönemi	Toplam FDA	Toplam FDP	Faiz Oranı Aralığı (kümülatif)	% l'lik Artışın Etkisi (yıllık)
1 Ay	1,518,848	6,278,607	- 4,759,75	- 47597.5
1-3 Ay	6,183,415	4,668,128	- 3,244,472	- 32444.7
3-6 Ay	1,023,504	3,026,675	- 5,247,643	- 52476.4
6-12 Ay	2,492,842	898,441	- 3,653,242	- 36532.4
1 yıl- Üzeri	3,780,708	307,602	- 180,136	-1.8

A Bankası için incelen 2001 ve 2004 faiz oranı riski verileri karşılaştırıldığında 2001 yılına göre bankanın 2004 yılında maruz kaldığı faiz oranı riskini hafiflettiği görülmektedir. Bu karşılaştırmayı yaparken bu dönemlerde bankacılık sisteminin içinde bulunduğu ekonomik şartların değerlendirilmesi gerekmektedir.

2001 yılı Kasım 2000 ve Şubat 2001'de yaşanan ekonomik krizler nedeniyle faiz oranlarının yükseldiği bir yıl olmuştur. TL'nin önemli ölçüde değer yitirmesiyle fiyat artış hızında da bir sıçrama yaşanmıştır (BDDK, 2001).

2004 yılın için ekonomik yapı değerlendirildiğinde ise faiz oranlarında azalış söz konusuysen, fiyat artış hızı gerilemiştir. Enflasyonun ve faizlerin düşmesi nedeniyle kredi hacminde artış olacaktır. Bankalar fonlarını kamu kağıtlarına yatırmak yerine bu fonları kredi olarak plase edeceklerdir. Dolayısıyla bankaların enflasyonun olduğu dönemlerde yüksek faiz veren yüksek getirili yerlere plasman yapma avantajları enflasyonun düşmesi ile beraber ortadan kalkmaktadır. Bu durumda bankalar arası rekabet artmakta ve karları eskiye göre azalmaktadır.

Fiyat istikrarının olmadığı bir ülkede enflasyonist ortamda borçlanma vadeleri kısalmaktadır. Yüksek değerli ve yüksek varyanslı enflasyon reel faizlerin gözlenmesini zorlaştırmaktadır. Gelecek dönemlerde enflasyonda oluşacak oynamalar nominal faizlerde, reel faizlere paralel olmayan değişimleri ortaya çıkarmaktadır. Bu şartlar altında uzun vadeli kredi sağlayan bir banka, uzun vadeli kredi maliyetlerine, nominal faizlerdeki oynamaların getireceği ek maliyeti eklemek zorunda kalır (Doğan ve Şarsel, 1994, 9).

Uzun vadede oluşan belirsizlik, uzun vadede yüksek faize dönüşmekte ve yatırım yapanlar ve tasarruf edenlerin yanısıra belirsizlikten kaçmaya çalışan bankacılık sektörünü kısa vadeye itmektir.

Yukarıda bahsedilen sebeplerden ötürü fiyat istikrarının olmadığı bir ülkede enflasyonist ortamda borçlanma vadesi kısalmaktadır. Bu gelişmeler bankacılık sektöründe enflasyonist ortamlarda faiz getirisi elde etmeyi cazip hale getirmektedir.

Ancak bir bankanın faiz getirisi elde edebilmesi için aktif ve pasif kalemlerinin faize duyarlılık boyutlarının iyi ayarlanması gerekmektedir. Krizler sonrası yükselen faiz oranları vade uyumsuzluğu nedeniyle bankaları zor durumda bırakmıştır.

Sektör aktiflerinin uzun vadeli buna karşın pasiflerin kısa vadeli olduğu dikkate alındığından, faizlerin düşme eğiliminde olduğu dönemlerde söz konusu vade kompozisyonu olumlu bir yapıya, faizlerin yükselme eğiliminde olması halinde ise olumsuz bir yapıya işaret etmektedir. Nitekim Kasım 2000 krizinde bankaların likidite ihtiyaçlarındaki artış ile aktif ve pasifleri arasındaki vade uyumsuzluğu nedeniyle sektörün kısa vadede faize duyarlı pasiflerinin, faize duyarlı aktiflerinden daha fazla olması pasiflerin aktiflere göre daha kısa sürede yeniden fiyatlandırılmasına yol açarak sektörü likidite sıkışıklığından kaynaklanan faiz oranı riskine maruz bırakmıştır.

Pasiflerin çok kısa vadede yoğunlaşması ve aktiflerin daha uzun vadelere yayılması nedeniyle bilanço yapılarındaki vade uyumsuzluklarının derinleşmesi, bankaların kaynak sağlamada karşılaşacakları yüksek faiz maliyeti riskini arttırmıştır.

Yukarıda belirtilen ekonomik şartların etkisiyle bir bankanın karşı karşıya kalabileceği faiz oranı riskinin ulaşabileceği en yüksek noktada bankanın ne gibi durumlarla karşılaşabileceğinin gözlemlenmesi açısından 2001 yılında TBS’de faaliyet gösterip sonrasında TMSF’ye devredilen bir bankanın faiz duyarlılık tabloları oluşturulmuştur.

Tablo 5. B Aralık-2001 Dönemi İçin Faiz Oranı Riski Analizi (BinYTL)

FDA	1 - Aya Kadar	1-3 Ay	3-6 Ay	6-12 Ay	1 Yıl ve Üzeri	Toplam
Bankalar	1.286.780	---	18.710	---	---	1.305.490
Menkul Kıymet	12	56	46	9	---	123
Verilen Krediler	---	---	---	---	1.663.007	1.663.007
Toplam FDA	1.286.792	56	18.756	9	1.663.007	2.968.620
FDP						
Mevduat	4.715.113	1.694.046	670.608	777.846	---	7.857.613
İhraç Edilen MenkulK	---	---	---	---	---	---
Kullanılan Krediler	281.562	41.538	232.253	31.453	79.979	666.785
Toplam FDP	4.996.675	1.735.584	902.861	809.299	79.979	8.524.398

Kaynak:TBB, İstatistiki Raporlar, Aralık 2001

Net Açık

Pozisyon:

-3,709,883 -1,735,528 -884,105 -809,290 1,583,028 -5,555,778

Kümülatif

Açık Poz : -3,709,883 -5,445,411 -6,329,516 -7,138,806 -5,555,778

GAP Rasyosu : %25 %19 %17 %15 %34

$\frac{\text{Kü. Aç. Poz}}{\text{TopGelir}}$:	-----	-----	-----	-----	-----
--	---	-------	-------	-------	-------	-------

$\frac{\text{Kü. Aç. Poz}}{\text{TopAktif}}$:	0,45	0,66	0,77	0,86	0,67
--	---	------	------	------	------	------

$\frac{\text{Kü. Aç. Poz}}{\text{Top Özk}}$:	-----	-----	-----	-----	-----
---	---	-------	-------	-------	-------	-------

Toplam Gelirler : - 1,182,649 BinYTL

Toplam Aktifler : 8,208,154 Bin YTL

Toplam Özkaynaklar : -2,621,577 Bin YTL

Tablo 5. incelendiğinde faize duyarlı aktif kalemlerinin çok düşük seviyelerde seyrettiği ve bankanın 1 yılın altındaki vade dilimlerinde hiç kredi kullandırmadığı dikkat çekicidir. Pasiflerde ağırlığı yüksek olan mevduat kaleminin ise kısa vadede yoğunlaştığı görülmektedir. Banka kısa vadede mevduat toplamış ancak krediye dönüştürmemiştir. Bu durumda banka topladığı fon kaynaklarını plase edememiş, faize duyarlı aktiflerin faize duyarlı pasifleri karşılama oranı çok düşük düzeylerde kaldığından kümülatif negatif açık oluşmuş ve banka yüksek oranda faiz oranı riskine maruz kalmıştır. Son vade dilimi itibariyle net pozitif pozisyonda olması dönem sonunda kümülatif açığı az da olsa düşürmüştür.

Kaynakların kısa vadede yoğunlaşması ve varlıkların daha uzun vadelere yayılması nedeniyle bilanço yapısındaki vade uyumsuzluğunun derinleşmesi bankanın kaynak sağlamada karşılaşacağı yüksek faiz maliyeti riskini arttırmıştır.

2001 yılında yaşanan ekonomik durgunluk bankanın aktif büyüklüğünü, özkaynak yeterliliğini, kredi hacmini ve aktif kalitesini olumsuz etkilemiştir. Öyle ki, özkaynak ve gelirlerinin negatif değerler alması nedeniyle kümülatif açık pozisyonun toplam gelirlere ve toplam özkaynaklara oranı hesaplanamamıştır. Riske atılabilecek özkaynak tutarının dahi olmayışının yanı sıra faiz oranlarındaki bir artış gelir düzeyindeki eksi değerlerin daha da artmasına neden olacaktır.

Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde bulunan Türk bankacılık sisteminin Dünya ve AB bankacılığına entegre olabilmesi açısından yeni düzenlemeler yapılmaktadır. Bankalarca yapısal faiz oranı riskinin tanımlanması, yönetimi, ölçülmesi ve denetimi için Basel II² uzlaşısı ve AB sermaye yeterliliği direktifi prensibi (CAD3) baz alınmaktadır.

Ülkelerin Merkez Bankalarının bir araya gelerek oluşturdukları bir kuruluş olan BIS “ Bank for International Settlements” 1974 yılında Basel Komitesini oluşturmuştur. Basel komitesi 1988 yılında Basel I standartlarını yayımlamıştır. Bu standartlar bankaların uyması gereken çalışma standartlarını belirlemektedir. Zamanla mali piyasaların gelişmesi sonucu bu standartlar yetersiz kalmış ve Basel II standartları oluşturulmuştur (http://Atonet.org.tr/yeni/files/-files/Medya-İlişkileri/baseliki/ato_basel.pdf.Erişim Tarihi.09.04.2007). Basel Bankacılık Denetim Komitesi sermaye yükümlülüğünün nasıl hesaplanacağı, maruz kalınan risklerin nasıl yönetileceği konusunda yeni hükümler içermektedir. Özellikle, Basel II içerisinde risk ölçümüne ilişkin olarak basit aritmetiğe dayalı standart yöntemler ile kredi, piyasa ve operasyonel riske ilişkin istatistiki/ matematiksel risk ölçüm yöntemlerini içeren yöntemler bulunmaktadır (BDDK,2005,1) Basel II’de risk kavramı geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Yapılan yeni düzenlemeler ile faiz oranı riskini, dıştaki bankalar için sermaye yükümlülüğü getiren birinci esas altında değil, ikinci esas altında değerlendirileceği karara bağlanmıştır. Bunun nedenleri de faiz oranı riskinin yönetimini vurgulayan çeşitli varsayımlarda yatmaktadır. Ayrıca Basel II ile getirilen standartların amacı, bankaların kredi kriterlerinde risk yönetimini ön plana çıkarmaktadır. Risk odaklı kredi yönetimi yerine, risk odaklı kredi fiyatlamasına geçilmesi kararlaştırılmıştır.

AB, Basel II uygulamasına Sermaye Yeterliliği Direktifi 3 (CAD3) ile geçilmesini planlamaktadır. Direktifin amacı, aynı piyasada faaliyet gösteren kredi kurumlarının maruz oldukları risklerin yeknesak biçimde ölçülmesidir. (CAD3) Basel II’ye göre daha geniş kapsamlıdır (tüm kredi ve yatırım kurumlarını içerir). Ayrıca Basel uzlaşısı gönüllülük esasına dayanırken (CAD3) zorunluluk esasına dayanmaktadır.

Basel II ve AB direktifine uygun bir yapılanma için faiz oranı riskinin her aşaması önemlidir. Ancak çalışmamızda faiz oranı riskinin ölçümü

2 Basel II, Bankaların sermaye yeterliliklerinin ölçülmesine ve değerlendirilmesine ilişkin olarak Basel Bankacılık Denetim Komitesi tarafından yayımlanan ve 2007 yılı başı ile birlikte birçok ülkede yürürlüğe girmesi beklenen standartlar bütünüdür.

Basel II ile bankacılık sisteminde emniyet ve sağlamlığın temin edilmesi, şeffaf ve uluslararası düzeyde kabul görmüş muhasebe ilkelerine uyumlu finansal tablolar yolu ile piyasa disiplininin sağlanması, risk ölçümü anlayışını en az sermaye ile ilişkilendirerek riskin kapsamlı bir şekilde ele alınmasını sağlamak ve rekabetçi eşitliği artırması da amaçlanmaktadır. Basel II birbirini denetleyen üç yapısal bloktan oluşmuştur: Asgari sermaye yükümlülüğü, Sermaye yeterliliğinin denetimi, Piyasa disiplini.

hedef seçildiği için uyum sürecindeki bu aşama ile ilgili kriterler ve TBB tarafından kriterlerin yerine getirilmesi amaçlı yapılan çalışmalara değinmek faydalı olacaktır.

Basel'in yayımladığı Faiz Riski Yönetim Prensiplerinde ölçüm aşaması ile ilgili temel prensip 6. sırada yer almıştır.

"6.Prensip: Bankaların faiz riskini ölçme sistemlerinin, faiz riskinin oluşmasında rol oynayan bütün faktörleri belirlediği ve faiz oranındaki değişmelerin bankanın hedefiyle uyumlu olarak yönlendirildiği bir gerçektir. Sistemin temelini oluşturan varsayımlar açıkça tanımlanmalı ve risk yöneticileri ve banka yönetimi tarafından açıkça anlaşılmalıdır." (<http://www.tbb.org.tr/turkce/basle/risk.doc>)

Bankaların, hem gelirler ve hem de ekonomik değer üzerinde etkili olan faiz oranı değişmelerinden kaynaklanan etkilerin belirlenmesinde, bankanın faaliyetlerinin genişliği ve karmaşık yapısına bağlı olan faiz risk ölçüm sistemleri olmalıdır. Bu sistemler, bankanın maruz kaldığı faiz risk etkisinin bugünkü düzeyleriyle ilgili anlamlı ölçümler yapılmasını sağlar ve oluşabilecek aşırı etkilerin belirlenmesinde önemli bir rol oynarlar.

Ölçüm sistemleri; bankanın varlıkları, yükümlülükleri ve bilanço dışı pozisyonlarıyla ilişkili bütün faiz risk materyallerini belirlemelidir; genel kabul görmüş kavram ve risk ölçüm tekniklerini kullanmalıdır; sağlam ve güvenilir varsayım ve parametrelere dayanmalıdır (<http://www.tbb.org.tr/turkce/basle/risk.doc>).

Hem gelirlerin hem de ekonomik değerlerin maruz kaldığı faiz risk etkisinin ölçülmesinde çeşitli teknikler kullanılmaktadır. Zorluk seviyesi basit hesaplamalardan, cari varlıkları kullanan statik simülasyonlara ve gelecek faaliyet kararlarını yansıtan oldukça karmaşık dinamik modelleme tekniklerine kadar uzanmaktadır.

Yapısal faiz oranı ölçüm tekniklerine ilişkin olarak otoriteler ve akademik çevrelerce en yaygın olarak önerilen ölçüm tekniğinin "Yeniden Fiyatlama Boşluk" (GAP) analizi olduğu görülmüştür. TBB Yapısal faiz oranı Çalışma Grubu tarafından, Bankacılık Gözetim Sistemi kapsamında hazırlanan ve BDDK'na EVAS (Elektronik Veri Akım Sistemi) sistemi aracılığıyla iletilen FR 200 formu bünyesinde yer alan GAP Analizi incelenmiş ve bu formda değiştirilmesinde ve eklenmesinde fayda görülen hususlar belirtilmiştir (<http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi58/ZiraatBD.pdf>).

FR 200 Formunda değiştirilmesinde fayda görülen hususlara baktığımızda analize konu vade gruplarının (1-3) günden başlayarak 20 yıl üstüne kadar değiştirilmesi ve faizsiz kalemlerin de dahil edilmesi uygun görülmüştür.

Başka bir değişiklik önerisi ise; faize duyarlı aktif ve pasifler ayrıştırılırken bilanço kalemlerinin piyasa değerlerinin daha kolay izlenebilmesini sağlamak amacıyla tüm reeskont değerlerinin ilgili kalemlerin altında gösterilmesi ve bilanço dışı işlemlerin de detaylı takibinin yapılabilmesi için form başlıklarının bu yönde belirlenmesidir.

FR 200 formunda eklenmesinde fayda görülen hususlar ise şöyledir; akademik çevrelerce yapılan çalışmalar paralelinde vadesiz mevduat ürünlerinin davranışsal bir vadelerinin ve dolayısıyla da faiz elastikiyeti dönemlerinin bulunduğu sonucuna varılmıştır. Buna paralel olarak GAP analizine konu vadesiz mevduatın faiz oranlarına duyarlı ve duyarlı olmayan kısımlarının ayrıştırılarak analize konu edilmesinin yararlı olacağı düşünülmüştür.

Bankacılık sektöründe yeknesaklığın sağlanması amacıyla çalışma grubunun bazı bilanço kalemleri ile ilgili düşünceleri şu şekilde sıralanabilir:

- Zorunlu karşılıkların ilk vade dilimine konulması,
- Özkaynağın faizsiz başlığı altına alınarak analiz dışı bırakılması,
- Türev ürünlerin değişken ya da sabit faizli olmasına göre ilgili vadelerde izlenmesi,
- Kredi kartları ile ilgili taksitlendirilmiş tutarların takip edildiği hesaplarda bulunan miktarların bu tutarların sabit faizli olması nedeniyle ilgili vadelerine, taksitlendirilmemiş bakiyelerin ise 31-60 gün vade diliminde izlenmesi,
- Valörlü menkul kıymet alış/satışlarında menkul kıymetin kendi vadesinde, nakit /giriş çıkışının da sözleşme vadesinde izlenmesi.

3. SONUÇ

Türkiye’de olduğu gibi serbest piyasa ekonomisinin geçerli olduğu ortamlarda piyasaların temel belirleyicilerinden birisi faiz oranlarıdır. Faiz oranlarındaki olası değişimlerde karşılaşılan faiz oranı riskinden korunmak özellikle bankalar için önemli bir sorundur.

Finansal varlıklara sahip olmak, belli oranda risk üstlenmeyi de beraberinde getirmektedir. Taşındığı riski başarılı bir şekilde yönlendiren banka karlılığını arttırabileceği gibi, yanlış kararlar aldığında zarara uğrama olasılığı da oldukça yüksektir.

Yapılan çalışma sonucunda elde edilen sonuçlara göre incelenen bankalar hem vade dilimleri itibariyle negatif ve pozitif açık pozisyon vererek hem de incelenen dönemler boyunca negatif açık pozisyon vererek faiz riskine maruz kalmışlardır. Bu noktada asıl önemli olan bankaların farklı fiyatlama dönemlerine ve vadelere sahip faize duyarlı aktif ve pasiflerini olabildiğince birbirini karşılayacak şekilde düzenlemeleri ya da faiz oranı beklentilerine göre pozisyonlarını ayarlayarak faiz dalgalanmalarını kendilerine avantaj getirecek şekilde kullanabilmeleridir. Piyasa faiz oranlarının beklentilerin dışında gerçekleşmesi durumunda elde etmeyi planladıkları tüm getiriler zarar olarak kendilerine dönecektir.

Bankaların faize duyarlı kalemlerinin yanı sıra hem aktiflerinde hem de pasiflerinde faizsiz yani yeniden fiyatlamaya tabi olmayan kalemleri de mevcuttur. Bu çalışma için veri toplama aşamasında elde edilen muhasebe kayıtlarında görülmüştür ki tüm bankalar bu kalemleri kullanarak dönem sonlarında maruz kaldıkları faiz riskini azaltmaktadır.

Çalışmada faiz riski ölçme tekniği olarak kullanılan GAP Analizi faiz duyarlılığını ölçtüğü için net açık pozisyon değerleri hesaplanırken faizsiz kalemler hesaplamaya dahil edilmemiştir. Ancak rasyo analizinde toplam aktifler ve toplam özkaynaklar kullanılarak ölçüm yapıldığından faizsiz kalemlerin maruz kalınan faiz riskine etkisi bu oranlar aracılığıyla ortaya konulmuştur. Ayrıca faizsiz kalemlerin her zaman riski azaltmaya yetecek düzeyde olması söz konusu olmayabilir. Bankaların aktif ya da özkaynak yapıları yetersiz kalabilir. Nitekim TMSF'ye devredilen banka için böyle bir durumla karşılaşmıştır. Burada asıl önemli olan ve amaçlanan faiz riski unsurunu oluşturan aktif ve pasiflerin birbirini dengelemesidir. Çalışmada teorik olarak da açıklanan GAP Analizi ölçme tekniği uygulanmış ve 2001 ve 2004 yılları için hesaplama yapılarak teoride ortaya konulan sonuçlara ulaşılmıştır.

Belirtilmesi gereken bir diğer husus da aktif ve pasif vadelerinin eşitsizliği sonucu ortaya çıkan faiz riskinin banka faaliyetlerinin doğal bir sonucu olduğudur ve bu riskin sıfırlanmasının, bankaların faaliyet alanlarını sınırlandırıcı etki yapacağıdır. Riskin sıfırlanması yerine faiz oranlarındaki dalgalanmalardan korunmak amacıyla bu riski en aza indirmek veya gerektiğinde bu dalgalanmalardan yararlanarak faiz getirisi elde etmek bankaların faaliyetlerini sürdürebilmeleri açısından önemlidir.

Bankaların maruz kaldıkları risklerin daha hassas ölçülmesine olanak tanıyan ve etkin risk yönetimlerini teşvik eden Basel II ilkelerinin Avrupa Birliği'nde 2007 yılında uygulamaya konulacağı göz önüne alındığında, Basel II'ye hazırlık süreci, Avrupa Birliği normlarına uyum çerçevesinde ele alınmalıdır. Basel II'ye uyum dolaylı olarak Avrupa Birliği standartlarına da uyumu sağlayacaktır. Basel II çerçevesi ve Avrupa Birliği Sermaye yeterliliği direktifi (CAD) arasında ileride ortaya çıkabilecek muhtemel uyumsuzluklarda ise BDDK, esas itibariyle AB düzenlemelerini esas

alacaktır.(<http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/bddk/arastirma/2005-7.pdf>)

Basel II'ye Geçişe ilişkin Yol Haritası'nın BDDK tarafından 30 Mayıs 2005 tarihinde açıklanması, bu sürece katkı sağlayacak tüm birimlerin Basel II konusundaki farkındalıklarını artırmak ve süreci en sağlıklı biçimde yönlendirmek açısından büyük önem taşımaktadır.

Günümüzde bankalar Basel II kriterlerine uyum sürecini başlatmıştır. Çünkü Basel II'nin gerektirdiği risk değerlendirmelerinin yapılabilmesi için ayrıntılı bilgi ve veriye uygun bilgi işlem sistemlerini kurmak, geliştirmek gerekmektedir. Basel II bankacılık sektörünün şeffaflığının artması üzerindeki etkileri nedeniyle büyük önem taşımaktadır. Bankacılık sektörü ne kadar şeffaf olursa sistematik risk ihtimalide o kadar düşük olacaktır. Bu adımlar ve yapılacak yeni düzenlemeler finansal kaynakların etkin bir şekilde paylaşılmasını sağlayacak bir mekanizmanın oluşumuna yardım edecektir. Böylece bankacılık sisteminin güçlendirilmesi ve etkinliğinin artırılmasına katkıda bulunulmuş olacaktır. Son yıllarda faiz oranı riski yönetimi, düzenleyici organların ilgisini daha fazla çekmeye başlamıştır.

Türk Bankacılık sektörü şu an itibariyle tam olarak Basel II'ye hazır olmamakla birlikte Basel II'nin uygulanabilmesi yolunda önemli mesafe kaydedilmiştir. Basel II Ülkemiz açısından daha sağlam ve daha etkin bir bankacılık sistemi için sunulmuş bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Basel II hükümlerini uygulamamanın, Basel II ile ortaya çıkması muhtemel olumsuz etkileri ortadan kaldırmayacağı, aksine Basel II'ye makul bir sürede geçmemenin ilave bir takım maliyetleri olabileceği dikkate alınmalıdır. Zira Avrupa Birliği, Basel II hükümlerini 2007 yılında tüm bankaları ve menkul kıymet şirketleri için uygulamayı planlamaktadır. Bu açıdan Türk bankacılık sisteminde de gerekli düzenlemelerin yapılması önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Gökmen, B. (2002), Türk Bankacılık Sisteminde Faiz Marjları, *Banka ve Mali Yorumlar* 8(39).

BDDK (2001), Yıllık Rapor.

BDDK(2005), 10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel II)

Koch, T.W. ve Macdonald, S.S. (2000), *Bank Management*, The Dryden Pres:USA, 4th edition.

Karabulut, G. (2002) , *Gelişmekte olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri*, İstanbul: Der Ya.

Halkbank (1994), *Bankacılıkta Döviz ve Faiz Yönetim Teknikleri ve Türkiye Uygulaması*, Eğitim Müdürlüğü Yayınları: İstanbul.

Rose, P.S. (1999), *Commercial Bank Management*, Singapore: Irwin/mcGraw-Hill, International Editions

Şakar, H. (2002), *Risk Yönetimi Açısından Bankalarda Aktif– Pasif Yönetimi* (Birinci Basım), İstanbul.: MİDA İnstitute.

Grenunning, H. V. ve Brajoviç, S. (2003), *Analyzing and Managing Banking Risk* (Second Edition), Washington, D.C.: The World Bank Publication.

Yavuz, S. T. (2002), Risk Yönetimi ‘İçeri’ Aktif Pasif Yönetimi ‘Dışarı’ (mı?), *Bankacılar Dergisi*, Yıl 13(41)

Saruhan, D. ve Ş. Yıldız (1994), *Enflasyonun Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkileri ve Türk Bankacılık Sektörüne Bir Bakış*, Ankara: TBB Ya.(189).

Öçal Tezer ve diğerleri (1997), *Para Banka Teori ve Politika*, Birinci Basım, Ankara:Gazi Kitabevi

<http://www.occ.treas.gov/handbook/irr.pdf>, Erişim Tarihi: 12/09/2005.

<http://www.apra.gov.au/ADI/loader.cfm?url=/commonspot/security/getfile.cfm&PageID=5983>, Erişim Tarihi:07/08/2005.

<http://www.fdic.gov/regulations/safety/manual/section7-1.html>, Erişim Tarihi:20/08/2005.

http://www.stlouisfed.org/col/courses/base/online/fa_sensitivity/chapter.htm, Erişim Tarihi:27/09/2005.

<http://search.epnet.com/login.aspx?direct=true&db=aph&an=9705163031an>, Erişim Tarihi:03/08/2005.

http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0212g.pdf, Erişim Tarihi:05/09/2005

<http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20aylik/konsolidemalitalblolar/200212/default.asp>, Erişim Tarihi:23/06/2005

<http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20aylik/konsolidemalitalblolar/200412/default.asp>, Erişim Tarihi:23/06/2005

http://Atonet.org.tr/yeni/files/-files/Medya-İlişkileri/baseliki/ato_basel.pdf.Erişim Tarihi.09.04.2007).

<http://www.tbb.org.tr/turkce/basle/risk.doc>, Erişim Tarihi 03/04/2007

<http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi58/ZiraatBD.pdf>, Erişim Tarihi: 01/04/2007

<http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/bddk/arastirma/2005-7.pdf>, Erişim Tarihi 27/03/2007